

Nr 150.

Av herr **von Sydow**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition med förslag till vattenlag m. m.*

I anledning av kungl. propositionen nr 128 med förslag till vattenlag m. m. tillåter jag mig väcka följande motion.

De tillägg till vattenrätts- och dikningslagskommittéernas förslag till vattenlag, sådan denna förelåg i de sakkunnigas bearbetning, vilka av regeringen vidtagits, äro av djupt ingripande natur såväl ur principiell som ur praktisk synpunkt samt enligt min tanke av beskaffenhet att försvåra industriens strävanden att utnyttja landets tillgångar i vattenkraft.

För att i min mån om möjligt bidra till en sådan utgång av frågan, som skulle kunna möjliggöra tillgodogörandet av vattentillgångarna i landet, har jag trots det vara av gagn att framlägga vissa ändringsförslag i de bestämmelser i den kungl. propositionen, som synas mig mest betänkliga. Emellertid är ifrågavarande betänkande så vidlyftigt och de av regeringen vidtagna ändringarna så genomgripande samt motionstiden så begränsad, att jag icke kan göra mera än en antydning om de förändringar, som i min tanke äro mest nödvändiga.

Jag övergår härmed till de särskilda ändringsyrkandena.

1 KAP.

7 §.

I stället för föreskrifterna rörande kungsådra i detta ords hittillsvarande betydelse hava kommittéerna föreslagit skyldighet för ägare av strömfall i större vattendrag att utan ersättning avstå dels vattenmängd intill $\frac{1}{3}$ av lågvattenmängden, dels ock viss del av fallhöjden.

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 3 saml. 61 häft. (Nr 150.)

(Komm. 1: 5.) Detta för att tillgodose de hittillsvarande s. k. kungsädreintressena: allmän farled och flottled, fiskväg och torrläggning av mark. De sakkunniga hava bibehållit samma ståndpunkt utan annan huvudsaklig ändring än att till de nämnda berättigade intressena också lagts: bevattning av mark. Även propositionen intager samma ståndpunkt. (Prop. 1: 6.) Kommittéerna hade emellertid härtill i följande paragraf föreslagit ett tillägg med avseende å strömfall, som bebyggt enligt vattenlagen eller med tillämpning av nu gällande lag efter meddelad kungsådresresolution. För sådana fall ansåg man böra stadgas en övergångstid räknad från fallets bebyggande (respektive den nya lagens ikraftträdande), under vilken strömfallsägaren visserligen icke skulle vara befriad från skyldigheten att avstå vattenmängd och fallhöjd till de nämnda intressena, men däremot om under samma tid denna skyldighet kom i tillämpning äga åtnjuta gottgörelse för förlusten. Sådan gottgörelse skulle utgå med hela skadans belopp under 20 år samt efter en fallande skala under ytterligare 20 år. De sakkunnige hade häri endast gjort den modifikation, att vattendomstolen skulle efter förefallande behov äga att minska eller förlänga denna övergångstid. Propositionen har däremot alldeles borttagit bestämmelse om övergångstid, utom med avseende å företag för torrläggning eller bevattning av mark. Tages i större vattendrag — propositionen benämner dem med en ny innebörd av ordet kungsädrer vattendrag — fallhöjd eller vattenmängd i anspråk för nu nämnt ändamål, skola enligt propositionen kommittéernas bestämmelser om övergångstid för bebyggt fall vinna tillämpning. För farled, flottled och fiskväg skall enligt propositionen skyldighet att avstå vattenmängd och fallhöjd utan ersättning inträda t. o. m. omedelbart efter det ett strömfall blivit bebyggt. Har strömfall bebyggt med tillämpning av nu gällande lag, utan att Kungl. Maj:ts tillstånd till överbyggande av kungsådren erfordrats, är strömfallsägaren såväl enligt propositionen som enligt de tidigare förslagen berättigad till full ersättning utan avseende å tiden, då för allmänt ändamål ingrepp i vattenmängd eller fallhöjd skett.

Den väsentligaste grunden för stadgandet om övergångstid är behovet för strömfallsägaren att under viss tid kunna räkna med de förhållanden, särskilt den kraftmängd, varpå kalkylerna om företaget äro byggda. Detta behov blir uppenbarligen desto större, ju större ingrepp i kraftmängden han kan nödgas vidkännas. Men härtill kommer ock en annan omständighet av betydelse för denna frågas bedömning. Det händer alltför lätt, att förlusten icke stannar vid av-

stående av en viss mängd vattenkraft och nödvändigheten av dennas ersättande med kraft från annan kraftkälla, t. ex. importerat bränsle. Härtill kommer i många fall icke blott mistandet av vattenverksbyggnaderna eller delar av dem, vilka kanske måste nedrivas, utan även nödvändigheten att ombygga eller omändra dammar eller anordningarna för kraftuttagningen, t. ex. turbinernas läge m. m. Sistnämnda slag av skada kallas i propositionen 1:13 »skada utöver den som förlusten i sig innebär». Beträffande sådan skada uppställer 1:13 olika regler för förlust av vattenmängd och förlust av fallhöjd. Tages fallhöjd i anspråk, skall dylik förlust ersättas till fullo. Tages vattenmängd i anspråk för det med vattenverket konkurrerande intresset, skall vattenverksägaren själv stå så stor del av jämväl denna skada, som belöper på det belopp av vattenmängd, varför ersättning ej skall utgå.

Den åtskillnad mellan förlust i fallhöjd och förlust i vattenmängd, vilken propositionen sålunda redan uppställer på ett annat område, synes mig lämpligen kunna stadgas även i förevarande paragraf. Avstående av fallhöjd är främmande för det nuvarande kungsådrebegreppet, varför det med införande av en övergångstid i avseende därå under inga förhållanden kan vara tal om en försämring i nu rådande förhållanden utan på sin höjd ett uppskov, innan en motsedd förbättring inträder för med vattenkraftsintresset konkurrerande intressen. Icke blott för torrläggning utan även för far- och flottled, samt väl också för sådant intresse, som omförmåles i proposition 1:12, kan behovet av bortsprängande av forsacken eller dämning nedanför ett fall vara en ändamålsenlig åtgärd. Billigheten talar lika mycket i ena som i andra händelsen för en övergångstid, under vilken vattenverket må ostört kunna amorteras, och följaktligen dess ägare bör njuta full gottgörelse för förlust i fallhöjd.

Men billigheten talar i själva verket åtminstone under vissa förhållanden för en dylik övergångstid även med avseende å ersättningsfriheten för vattenmängd. I all synnerhet gäller detta, om det är fråga om större belopp, uppgående till $\frac{1}{3}$ av hela vattenmängden, eller närmande sig dit. I visst avseende är sådan förlust för vattenverksägaren svårare än förlusten i fallhöjd, enär, såsom nyss framhållits, enligt proposition även den mera indirekta skadan (1:13) blir till motsvarande del utan ersättning. Med en väsentligt minskad vattentillgång kanske turbinerna bliva oanvändbara eller måste ändras till läge och dylikt. Det synes mig därför kunna vara en skälig lösning av detta spörsmål, om man stadgar övergångstid för ersättningsfrihetens inträdande med avseende å förlust i vattenmängd till belopp, över-

stigande t. ex. $\frac{1}{10}$ av den vattenmängd vattenverksägaren äger tillgodogöra sig. Det starkaste motståndet mot stadgandet av övergångstid överhuvud torde hava rests från flottningsintressets målsmän. Om man ser på de kartor över befintliga allmänna flottleder, vilka åtfölja de flottningssakkunnigas förslag till flottningsslågstiftning och som tydligen giva vid handen, att så gott som alla större vattendrag i landets väsentligen skogbärande delar redan äro allmänna flottleder, och man tillika betänker, att såväl nu gällande lag som det nämnda förslaget (d. v. s. prop. 2: 11 vattenlagen) garanterar den flottleds förefintliga behov, som tillkommit före ett ifrågasatt vattenverksbygge, måste man i min tanke komma till det resultat, att flottningsintressets farhågor på detta område äro minst sagt betydligt överdrivna (jfr. förslag till ny flottningsslågstiftning 1917, sid. 176 ff). I allt fall torde en bestämmelse, som giver flottningen intill $\frac{1}{10}$ av vattenmängden i strömfall, varom här är fråga, utan ersättning, vara ägnad att häva även ganska långt gående betänkligheter.

I enlighet med vad nu sagts föreslår jag en omarbetning av denna paragraf sålunda, att strömfallsägare, som i paragrafen avses, icke på grund av paragraf 6 blir pliktig att utan gottgörelse underkasta sig minskning i den fallhöjd eller större minskning än en tiondel i den vattenmängd han enligt domstolens beslut äger tillgodogöra sig, i vidare mån än som i paragrafen sägs för tiden efter tjugo år. Med min ståndpunkt synes det mindre behöfligt att giva torrläggnings- och bevattningsintresset en mindre gynnad ställning än andra allmänna intressen. Jag anser, att alla kungsådrentressena böra ernå samma rätt mot kraftintresset.

Det kan förtjäna påpekas, att de anspråk mot strömfallsägare, varom här är fråga, kunna göras gällande lika väl mot kronans vattenfall, som mot enskildas.

3 KAP.

26 §.

Med den uppställning, som använts i vattenlagen och enligt vilken för olika ändamål med byggnader i vatten uppställts olika regler såväl i materiellt som i processuellt hänseende, är det av stor praktisk betydelse, att de olika kategorierna av företag genom klara bestämmelser kunna åtskiljas från varandra. Ett område där gränserna äro svårare att bestämt uppdraga än vad fallet är på andra områden

av vattenlagen är vattenregleringens. Vattenreglering avser enligt uttryckssättet i förevarande paragraf att »reglera vattnets afrinning ur sjö eller annan vattensamling eller i vattendrag för åstadkommande av bättre hushållning med vattnet eller eljest för beredande av ökad möjlighet att utnyttja vattenkraften» i strömfall. Det är tydligt, att i denna mening varje inrättande av allmän flottled och i de flesta fall även av allmän farled innefattar vattenreglering. Ty man avser en bättre hushållning med vattnet och man reglerar dess avrinningsförhållanden. Det samma gäller ock beträffande vattenverksbyggnader, ty med anläggande av sådana, särskilt efter modernare metoder, följer reglerandet av avrinningen och ofta skapandet av vattenreservoarer att tillgripa under vattenfattiga årstider. För att få reda i dessa förhållanden betraktade kommittéerna såsom vattenreglering i lagens mening endast åtgärder av nu nämnd teknisk innebörd, vilka vidtagits under sådana förhållanden, att en samfällighet skapades mellan olika intressenter som av företaget hade nytta. Åsyftades icke en dylik samfällighet, skulle företaget anses och behandlas som byggande i vatten enligt 2 kap. (Komm. 7: 1 och 2).

Härutinnan intager propositionen en annan ställning. Man har nämligen uppgivit kravet på samfällighet såsom konstituerande för vattenregleringens begrepp och bibehållit i detta avseende allenast den tekniska beskrivningen på åtgärderna i fråga. Härigenom har man fallit tillbaka på den situation, som kommittéerna velat förebygga, nämligen att ett företag skulle kunna på samma gång hänföras till olika kap. i vattenlagen. Det är sålunda icke uteslutet, att samma företag skulle kunna betraktas både såsom byggande i vatten enligt 2 kap. och såsom vattenreglering enligt 3 kap. (Prop.). Visserligen stadgas i 3: 26, att bestämmelserna i 2 kap. skola tillämpas beträffande vattenreglering utan tvångsdelaktighet. Men huru förhållandet skall gestalta sig med avseende å bestämmelser i övriga kap. av vattenlagen lämnas oavgjort. Detta gäller sålunda förutom en del processuella förhållanden i 11 kap. även de ingripande bestämmelser som återfinnas i propositionens 3 kap. 27 § och 4 kap. Vad särskilt bestämmelserna i 4 kap. angår, så äro dessa väsentligen olika för vattenkraftanläggningar och vattenregleringar. Man skulle alltså mången gång stanna i tvekan, vilken grupp av bestämmelser som skulle tillämpas, och den lösningen ligger ganska nära till hands, att båda gruppernas bestämmelser skulle äga tillämpning på vattenverksbyggnad, som tillika reglerar vattenavrinningen med vattenreservoarer och dylikt. Det är ögonskenligt, att betänkliga komplikationer härigenom skulle

kunna komma att uppstå, särskilt med avseende å den omfattning 4: 13 i propositionen erhållit.

Av dessa skäl föreslår jag ett tillägg till förevarande paragraf av innehåll, att företag, dels för ändamål, som i paragrafen angivas, dels ock för vidtagande av andra åtgärder i vatten icke skola räknas till vattenreglering, med mindre företagets ändamål *huvudsakligen* är av förstnämnda slag.

4 KAP.

1 §.

Inom lagrådet har gjorts anmärkning mot den i förslaget intagna skyldigheten för ägare av vissa vattenverksbyggnader att tillhandahålla s. k. bygdekraft intill $\frac{1}{10}$ i stället för som enligt sakkunnigeförslaget $\frac{1}{20}$ av kraftmängden. Man har anmärkt, att varje utredning saknas, om och i vad mån sådana mera skärpta villkor för vattenkraftanläggningar äro i det allmänna livet behöfliga och för industrien drägliga, och har ansett, att försiktigheten kräver att icke nu företaga en sådan generell höjning av maximum.

Då dessa skäl synas mig äga full giltighet, hemställer jag, att man i denna del återgår till sakkunnigeförslagets bestämmelser om kvottalets begränsning till $\frac{1}{20}$.

6 §.

I propositionens 4 kap. 5—8 §§ och 16 § hava införts bestämmelser, enligt vilka ägare av betydligare strömfall skola vara underkastade nyprövning »angående villkor, varunder med hänsyn till allmänna intressen» vattenbyggnad eller regleringsföretag må äga bestånd. Dessa bestämmelser måste utan allt tvivel för strömfallsägare bliva synnerligen betungande och den fara ligger helt säkert närmare än vad allmänheten föreställer sig, att dessa bestämmelser enbart för sig och ännu mer i förbindelse med de andra bestämmelser till inskränkandet av strömfallsägares rätt, som propositionen vill införa, skulle avskräcka från tillgodogörande av många strömfall. Sveriges strömfall äro nämligen på grund av de svenska vattendragens struktur oftast mycket dyrbara att montera i jämförelse med strömfällen i andra länder.

Jag tillåter mig erinra, att strömfallsägaren i vattendrag, där det finnes kungsådra, skulle kunna nödgas avstå utan ersättning dels en tredjedel av vattenkraften enligt 1 kap. och dels en tredjedel av återstoden enligt bestämmelserna om nyprövning eller således tillhopa

$\frac{2}{3}$ delar av fallets värde. Att underkasta sig en så oerhörd risk torde få eller inga strömfallsägare reflektera på.

I anledning härav och med åberopande av vad som mot bestämmelserna om nyprövning anförts inom kommittéerna, de sakkunniga och lagrådet, hemställer jag, att dessa bestämmelser måtte utgå ur lagen.

9 §.

I fråga om den inlösningsrätt till bebyggt strömfall, som kronan enligt denna paragraf tillagts, hava de sakkunniga anført, att en dylik inlösningsrätt, även om full ersättning gives, från principiell synpunkt icke borde ifrågakomma i annat fall, än då verkligt allmänt behov krävde egendomens avstående till staten. Under vilka förhållanden sådant allmänt behov kunde anses föreligga, tillhörde expropriationslagstiftningen att närmare precisera. Införandet av skyldighet för ägaren av ett bebyggt vattenfall att efter vissa år, därest Kungl. Maj:t då så påfordrade, avstå sitt fall till staten, låt vara mot ersättning, skulle helt visst medföra ett ovisshetstillstånd, som vore i hög grad ägnat att hämma den på vattenkraften beroende industriens utveckling.

Då detta resonemang, vilket även inom lagrådet vunnit beaktande, icke synes mig i något avseende vederlagt av departementchefens yttrande, hemställer jag, att bestämmelserna om inlösningsrätt för kronan måtte utgå ur lagen.

13 §.

Bland de allra mest tryckande olägenheterna med det nu gällande systemet i vattenmåls bedömande och behandling är den dubbelprövning, som i vattendrag med kungsådra skall äga rum, nämligen dels hos domstolarna och dels hos Kungl. Maj:t i statsrådet. Vad beträffar den sistnämnda prövningen, så sker den efter grunder, om vilka lagstiftningen just ingenting bestämmer. De materiella villkoren kunna uppställas olika, och hava faktiskt i viss mån uppställts olika efter de olika åskådningar, som gjort sig gällande hos de personer, som vid varje tillfälle haft avgörandet i statsrådet. Härtill kommer den betydande tidsutdräkt, som vållas genom en sådan prövning, då den ena myndigheten måste vänta på den andra och dessutom före avgörandet i statsrådet remiss måste ske åt olika håll och svar på remisserna avvaktas.

Ett av de förnämsta syftemålen med vattenrättskommitténs om-

skapande av lagstiftningen på vattenrättens område har utan tvivel varit att genom avgörandets koncentrerande på en hand, vattendomstolen, där ledamöterna handla under personligt ansvar gent emot högre domstolar och måste sörja för kontinuitet i rättstillämpningen, skapa starkare rättsliga garantier för likartat bedömande av hithörande frågor efter rättens och billighetens krav och förebygga den för affärsverksamhet mer än på de flesta andra områden olidliga tidsutdräkten med avgörandet längre än vad för en grundlig prövning är ofrånkomligt. Samma ståndpunkt hava de inom justitiedepartementet tillkallade sakkunniga intagit, liksom ock den med vattenrättskommittén samarbetande dikningslagskommittén. På alla dessa händer har i denna fråga rätt fullständig enighet.

Det är vid sådant förhållande särdeles påfallande, att den kungl. propositionen intager en annan ståndpunkt och genom stadgandena i förevarande paragraf velat upprätthålla och i själva verket lämna rum för väsentligt utvidgande av de rådande olägenheterna.

Kommittéerna och de sakkunniga hava visserligen för de allra betydelsefullaste vattenregleringarna förbehållit Kungl. Maj:t en prövningsrätt (komm. 7:15, sakk. 7:12), men detta har gällt endast regleringar av vissa uppräknade stora sjöar, vartill kommitterade lagt också andra vattenregleringar *av synnerlig* omfattning. Och prövningen i statsrådet har begränsats till att avse allenast, huruvida hinder möter mot företaget av militära skäl eller av hänsyn till viss orts allmänna ekonomiska intressen. Denna prövning kommer ej heller störande in i utredningens jämna förlopp. Endast verkställigheten måste eventuellt uppskjutas i avbidan på denna prövning. Uppskov torde dock i verkligheten knappast varit att befara, enär Kungl. Maj:ts besked säkerligen i regel kunnat förväntas före målets rättsliga avgörande.

I propositionen har motsvarande stadgande flyttats till 4 kapitlet, och, som nämnts, åt detsamma givits ett mycket olika innehåll.

För det första har tillämpningsområdet betydligt utsträckt, eller i själva verket möjlighet givits till en i det närmaste obegränsad tillämpning. Allenast Kungl. Maj:t i statsrådet dekreterar, att en viss vattenreglering är av »särskild betydelse ur allmän synpunkt» kan stadgandets tillämpning påkallas. Det finnes ingen säkerhet för att icke synpunkter av helt annat slag än vattenrättsliga skulle kunna komma att läggas på frågan, om ett visst regleringsföretag bör förbehållas Konungens prövning. Detta är så mycket betänkligare, som, på sätt jag påpekat under 3:26, det ej är uteslutet, att med proposi-

tionens lydelse av lagtexten även verkliga vattenverksbyggnader kunna i detta hänseende betraktas som vattenregleringar.

För det andra är statsrådsprövningens innebörd och syfte väsentligen utvidgat. Enligt de föregående förslagen avsåg den allenast säkerställande av militära hänsyn och av ortens allmänna ekonomiska intressen. Enligt propositionen skall statsrådsprövningen avse tillika bland annat naturskydd, far- och flottleder, klimatet, allmänna hälsotillståndet och »eljest allmänna intressen». Det torde vara tydligt, att med en så omfattande prövningsrätt, det för företagaren måste te sig så gott som alldeles oberäkneligt, vilka villkor kunna komma att uppställas för hans företag. Att de nämnda intressena måste skyddas är ovedersägligt, och det göres enligt kommittéernas och de sakkunnigas förslag i rikt mått genom föreskrifter till vattendomstolens efterrättelse. Men att de skola skyddas både av vattendomstolen och av Kungl. Maj:st i statsrådet, är föga rimligt.

För det tredje har, som sagts, den dubbla tidsutdräkten åter ansetts böra tagas till nåder, och detta samtidigt som man genom återinförande av hovrätten som mellaninstans utöver kommittéernas och de sakkunnigas förslag förlängt själva rättsproceduren.

Jag har ansett mig böra föreslå en återgång till kommittéförelagets bestämmelser i denna del.

11 KAP.

4 §.

Propositionen har i allmänhet bibehållit den organisation av vattendomstolen, som föreslagits av kommittéerna och de sakkunniga. Dock har i ett betydelsefullt hänseende gjorts en avvikelse, nämligen beträffande sättet för utseende av vattenrättsnämndemän och därmed också i många fall beträffande de befolkningslager, bland vilka sådana nämndemän tänkas bliva utsedda. Vid avgivandet av förslaget till vattendomstol synas kommittéerna och de sakkunniga hava letts av en önskan att avväga de olika intressena mot varandra, så att vattendomstolens beslut måtte ernå inom såvitt möjligt alla särskilt i dessa frågor intresserade personers kretsar det största möjliga förtroende såsom meddelat av på skilda områden erfarna män. Att denna avsikt måtte förverkligas, är otvivelaktigt ett allmänt intresse av första rang. Det målet kan icke nås, om icke den jordbrukande befolkningen genom betrodda representanter deltagar i dömandet. Så gott som alla före-

tag enligt vattenlagen beröra jordbruket på ett mycket intimt sätt, och dettas utövare äro helt annorlunda än andra yrkesutövare, ämbetsmän, arbetare m. fl., beroende av sättet för lagtillämpningens handhavande på vattenrättens område. Det är därför i min tanke icke annat än rättvist, att jordbruket har en stark representation i vatten-domstolen. Och detta av dem, som verkligen praktiskt utöva yrket. Lantbruksingenjören har andra, mera tekniska uppgifter att fylla.

Vid sådant förhållande böra i utseende av sockenfullmäktige för val av vattenrättsnämndeman icke deltaga andra än sådana röstberättigade inom kommunen, som äga deltaga i frågor rörande jordbruket, eller såsom saken uttryckes i 10 § i kungl. förordningen om kommunalstyrelse på landet, de som äga deltaga i överläggningar och beslut »över ärenden, som angå endast i mantal satt jord». Att i mantal satt jord må vara ett något åldrigt beteckningssätt för vad man vill säga, kan vara sant. Men även propositionen bibehåller det samma med avseende å bestämmandet av det röstvärde varje sockenfullmäktiges röst vid själva valet av vattenrättsnämndeman äger. Dessa förhållanden bliva ju antagligen snart moderniserade, om skifteskommitterades förslag av år 1911 till lag om skifte av jord blir lag. I 191 § av detta förslag stadgas om val av ägodelningsrättsledamöter enligt modernare principer. Men endast jordbrukare skola deltaga i valet.

För vinnande av det mål jag nämnt föreslår jag en nödig ändring i denna paragraf.

Jag anhåller, att utskottet benäget ville formulera de av mig påyrkade ändringarna samt därvid även företaga de jämkningar i andra paragrafer än som ovan nämnts, vilka tilläventyrs kunna påkallas av mina ändringsförslag.

Stockholm den 9 april 1918.

Hjalmar von Sydow.